

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Dagmar Nováková
Article / Článok: Vedecký projekt: "Nie je to pravda, ale mohla by byť": Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.254-257>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

NOVÁKOVÁ, D. 2021. Vedecký projekt: "Nie je to pravda, ale mohla by byť": Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte. In *Politické Vedy*. Vol. 24, no. 3, pp. 254-257. ISSN 1335 – 2741. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.254-257>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

VEDECKÝ PROJEKT: „NIE JE TO PRAVDA, ALE MOHLA BY BYŤ“: KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE A HOAXY V MODERNOM VÝVOJI SLOVENSKA V EURÓPSKOM KONTEXTE¹

SCIENTIFIC PROJECT: “THIS IS NOT TRUE, BUT IT COULD BE“: CONSPIRACY THEORIES AND HOAXES IN THE MODERN DEVELOPMENT OF SLOVAKIA IN THE EUROPEAN CONTEXT

Dagmar Nováková*

Konšpiračné teórie a hoaxy zďaleka nemajú len charakter „nevinných rušivých elementov“ ultrapravicovej či ultraľavicovej scény, ale sú aj serióznou bezpečnostnou hrozbou. Sú pomyselnou rozbuškou napätia, skrývajú v sebe potenciál viesť k zásadnej polarizácii a radikalizácii spoločnosti, ktorá môže perspektívne prerásť do hlbokých vnútorných sociálnych konfliktov, násilností, etnických čistiek, genocíd či dokonca občianskym vojnám a rozvratu spoločenského konsenzu (t. j. existujúcich štátnych hraníc, novému geopolitickému preusporiadaniu sveta a pod.). Tento širokospektrálny rozmer, ako aj doposiaľ minimálna reflexia konšpiračných teórií a hoaxov v slovenskom akademickom i laickom prostredí podnietilo kolektív 25 odborníkov z oblasti histórie, politológie, etnológie, religionistiky a bezpečnostných štúdií z troch slovenských univerzít, dvoch akadémií univerzitného a dvoch ústavov SAV, aby vytvorili spoločnú projektovú platformu humanitných a spoločenských vied a pokúsili sa o nový pohľad a novú kontextualizáciu ich významu.

Výsledkom je schválený projekt v rámci výzvy VV2020 Agentúry na podporu

* PhDr. Dagmar Nováková, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: dagmar.novakova@umb.sk.

DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.254-257>

¹ Informácia bola publikovaná v rámci projektu APVV-20-0334 „Nie je to pravda, ale mohla by byť“. Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte.

vedy a výskumu (APVV) pod názvom „Nie je to pravda, ale mohla by byť“: Konšpiračné teórie a hoaxy v modernom vývoji Slovenska v európskom kontexte. Zodpovedným riešiteľom je profesor **Pavel Nečas**, ktorý je medzinárodne uznávaná výrazná osobnosť bezpečnostných štúdií. Realizácia projektu bude prebiehať 4 roky od 1. júla 2021 do 30. júna 2025.

Riešiteľmi za žiadateľskú organizáciu Univerzitu Mateja Bela v Banskej Bystrici (UMB), Fakultu politických vied a medzinárodných vzťahov sú: Dr. h. c. prof. Ing. **Pavel Nečas**, PhD., MBA, doc. PhDr. **Anton Hruboň**, PhD., doc. PhDr. **Rastislav Kazanský**, PhD., EMBA, Mgr. **Dávid Kollár**, PhD., PhDr. **Dagmar Nováková**, PhD., Mgr. **Tomáš Beňuška**, Mgr. **Jozef Michal Mintal**, PhD. a za Filozofickú fakultu: doc. PhDr. **Peter Mičko**, PhD., prof. PaedDr. **Miroslav Kmeť**, PhD. Z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (UKF) - Filozofická fakulta sú zapojení: prof. PhDr. **Svetozár Krno**, CSc., PhDr. **Martin Hetényi**, PhD., doc. PhDr. **Zuzana Meszárosová-Lampl**, PhD. a PhDr. **Miriam Mlyneková**, PhD. Významní odborníci ako Dr. h. c. prof. PhDr. **Marcela Gbúrová**, CSc., doc. Mgr. **Gabriel Eštok**, PhD. a Mgr. **Patrik Furik** z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (UPJŠ) - Filozofická fakulta sú tiež členmi riešiteľského kolektívu. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši (AOS) je zastúpená týmito odborníkmi: prof. Ing. **Vojtech Jurčák**, CSc., doc. Ing. **Vladimír Andrassy**, PhD. Za Akadémiu Policajného zboru v Bratislave (APZ) sú zapojení: prof. Ing. **Jana Müllerová**, PhD. a plk. gšt. v. z. Ing. **Radoslav Ivančík**, PhD. et PhD. Ďalej riešiteľský kolektív tvoria aj pracovníci Ústavu politických vied SAV: prof. PhDr. **Jozef Lysý**, CSc., Mgr. **Norbert Kmeť**, CSc., Mgr. **Juraj Marušiak**, PhD. a Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV: Mgr. **Zuzana Panczová**, PhD., Mgr. **Vladimír Bahna**, PhD.

Projekt je snahou o analýzu histórie konšpiračných teórií a hoaxov na Slovensku v európskom kontexte od roku 1918 do súčasnosti a zároveň úsilím o symbolické premostenie minulosti so súčasnosťou, ktoré má ambíciu analyticky prispieť k diskusii o jednom z najdiskutovanejších fenoménov 21. storočia. Pôjde vôbec o prvý pokus akademickej obce v oblasti humanitných a spoločenských vied sui generis spracovať túto mimoriadne živú a spoločensky aktuálnu problematiku z multidisciplinárnej perspektívy.

„*Pokiaľ sa predostiera nejaká veľká lož a dostatočne sa opakuje, ľudia jej nakoniec uveria.*“ Uvedeným výrokom ríšskeho ministra propagandy **Josepha Goebbelsa** sa často poukazuje na mechanizmus implantovania dezinformácií do po(d)vedomia más a na nebezpečný recept efektívneho získavania

spoločnosti do područia totalitných ideológií.

Základným stavebným kameňom nacistického režimu v Nemecku či komunistického režimu v Sovietskom zväze bol súbor naoko logicky poprepájaných a do seba vzájomne zapadajúcich fundačných mýtov, ktoré z pohľadu našich dnešných vedomostí javia dojem majstrovsky manažovanej politiky klamstiev. Mýtus o sociálnom oslobodení z pazúrov zlovestného kapitalizmu ovládaného tajnými spolkami plutokratov, mýtus o duchovnom znovuzrození spoločnosti prostredníctvom nekompromisnej revolučnej očisty od všetkých nositeľov škodiacich ideológií rozkladajúcich ju zvnútra i zvonka, ako aj mýtus záchrany národnej či triednej komunity jediným vyvoleným hnutím, ktoré ju v poslednej chvíli vytrhne sponad priepasti a nastolí pomyselný nový začiatok („bod nula“) – všetky tieto mesianistické predstavy stavali a stavajú svoju legitimitu na rámcoch, pre ktoré sa vžilo súhrnné pomenovanie *konšpiračné teórie*. Konšpiračné teórie sú štandardne definované ako „nepodložené, neoverené, resp. oficiálne neakceptované informácie, ktoré varujú pred nebezpečným sprisahaním (proti sociálnym skupinám, národu, štátu atď.).“ (Panczová, 2017, s. 14) Zdôrazňujú pritom rolu tajného komplotu, spochybňujú oficiálne a racionálne zdôvodnenia historických udalostí a procesov, akcentujú rolu „skrytého vplyvu“ na vývoj spoločnosti a koordinovaný zámer „hýbateľov svetového poriadku“ (*world order*) a ich pomocníkov na národných a regionálnych úrovniach ničiť duchovné hodnoty národov a štátov, exploatovať ich hospodárstvo a ovládnuť ich aj kultúrne v záujme svojich plytkých mocensko-ekonomických ambícií. (Panczová, 2017) Tento hyperkriticizmus všetkého a všetkých sa následne premieta do tzv. *alternatívnych výkladov* minulosti i prítomnosti civilizácie a jednotlivých národných spoločenstiev.

Spoločne s masívnou internetizáciou v súčasnom veku počítačov, ktorá dostala internet doslova do každej kuchyne, zažívajú konšpiračné teórie a z nich vychádzajúce elektronicky šírené hoaxy svoju zlatú éru. Napriek tomu, že existujú prakticky od počiatku ľudstva, tempo ich šírenia a možnosti ovplyvňovania miliárd osôb po celej planéte neboli nikdy rýchlejšie a jednoduchšie. Konšpiračný diskurz a tzv. alternatívne médiá šíriace konšpiračné teórie sa stali neoddeliteľnou súčasťou našej existencie; ich spammingu chtiac-nechtiac čelíme dennodenne.

Hlavným metodickým prístupom v procese analýzy bude snaha *pochopiť štruktúru konkrétnej konšpiračnej teórie, resp. hoaxy* – t. j. z akých sociokultúrnych dôvodov vlastne vznikli, čo bolo účelom ich vzniku, akou

genézou si v závislosti od politickej kultúry jednotlivých režimov prešli, aké sociálne skupiny boli jej hlavným nositeľom a podporovateľom, aké boli dôsledky jej diseminácie, a v čom spočíva riziko jej distribúcie a ďalšieho kultivovania z pohľadu sociálnej bezpečnosti. Takouto „transrežimovou“ analýzou jednotlivých konšpiračných teórií a hoaxov bude možné identifikovať nielen ich kultúrny kód, ale aj funkčne prepojiť paralely medzi nedávnou minulosťou a súčasnosťou, dotýkajúcou sa nášho najprítomnejšieho bytia, ktoré môžu mať zásadný význam aj pre spoločenskú prax.

Výsledkom štvorročnej bádateľskej práce na projekte APVV bude syntetizovanie nadobudnutých výsledkov rozsiahleho výskumu zhmotnených jednak v priebežne publikovaných čiastkových výstupoch projektu (vedeckých štúdiách a článkoch), ako aj dvoch hlavných výstupoch - záverečnej kolektívnej monografii a vysokoškolskej učebnici a cvičebnici. Súčasťou budú aj popularizačné aktivity pre širšiu verejnosť.

Celkový výskum a výsledky projektu nechcú byť iba akousi vedou „dovnútra“ akademického prostredia a výlučne pre jeho potreby, ale tým, čomu humanitné a spoločenské vedy majú v pozitívnom zmysle slova slúžiť – vytvárať mosty medzi minulosťou a prítomnosťou a vo vzájomnej interakcii prispievať k riešeniu aktuálnych celospoločenských problémov, ktorým významný nárast vplyvu konšpiračných teórií a hoaxov na slovenskú populáciu bezpochyby sú.

Literatúra:

PANCZOVÁ, Z. 2017. *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava: VEDA, 2017. 162 s. ISBN 978-80-224-1546-0.